

DR. GYÖRY TIBOR : MAGYARORSZÁG SZEREPE AZ ORVOSTUDOMÁNY FEJLŐDÉSÉBEN

z Árpád-házi és Anjou-fejedelmek alatt hatalmas és kulturált ország volt Magyarország. Mátyás király egyetemeket alapított és egészen a mohácsi vészig a törökök ellen való örökös küzdelmek ellenére is virágzott itt a művelődés. A mohácsi vész elseperte egyetemeinket és azoknak archívumait is és egészen az 1867-es kiegyezésig idegen uralom és belső egyenetlenségek vetettek gátat a szellemi fejlődésnek.

A tanulni vágyó fiatalság külföldi egyetemeket keresett fel s e szomorú korszakban legfeljebb azok a tanulmányi sikerek vigasztalnak, amelyeket a magyar ifjak külföldi mestereiknél arattak. A lángeszű *Paracelsus* például elismeréssel dicséri magyar orvostanhallgatóinak rátermettségét. Számosan közülök künn maradtak külföldön és mint egyetemi tanárok vagy gyakorló orvosok az első helyekre küzdöttek fel magukat. Már a XVI. században *Praemartin* Mihály háromszor volt rektora a bécsi egyetemnek, *Bázarati* János V. Pál pápa háziorvosa volt, *Jeszenszky* János wittenbergi, majd prágai professzor pedig II. Rudolf császáré. *Preysz* Kristóf Frankfurtban, *Bánfihunyadi* János Londonban adott elő, stb. stb.

A XVII. században még jobban szaporodik a külföldön működő magyar orvosok száma. A sok név közül említsük meg *Petényi-Gyöngyösi* Pált és a gömörmezei *Paeken* Kristófot, kik mindketten Szt.-Péterváron

működtek. Paeken a bonctan és sebészet tanára, a katonai kórház főorvosa és udvari orvos volt. Neki köszönheti Oroszország első gyógyszerkönyvét. *Hedwig* Lajost – aki Lipcsében volt tisztiorvos – öt akadémia, köztük a londoni, választotta meg tagjának.

Hadd említsük meg, hogy a XVIII. században milyen nemzetközi tudományos sikert ért el – ha nem is orvostudományi téren – *Gyarmati* Sámuel, Hunyad megye híres orvosa. A magyar nyelvnek a finnel való rokon voltáról szóló könyve ma is az összehasonlító nyelvtudomány alapja és szerzőjét a legkiválóbb külföldi szaktekintélyek a modern összehasonlító nyelvészet atyjának nevezik. *Uri* János szintén orvos volt, de mint orientalista szerzett világhírt magának.

Már ezekben az időszakokban is számos olyan magyar orvos tűnik fel, akiknek kutatásai az emberiség közkincsévé váltak. *Höfer* Farkas (Győr) először írta le a kretinizmust, *Segner* András a róla elnevezett, a víz mechanikai ereje által forgatott keréknek feltalálója. *Rayger* Károly pozsonyi főorvos nevéhez kapcsolódik a törvényszéki orvostudományban ma is használatos tüdőpróba, amellyel az újszülött élve- vagy halvaszületett voltát állapítják meg.

A debreceni *Wesprémi* István (meghalt 1799-ben), aki szintén külföldön végezte tanulmányait, a himlőoltás mintájára pestis-oltást ajánl és erről szóló művében a modern immunitás-tan és antitoxikus gyógy mód úttörőjeként mutatkozik be. Ugyanezen a téren dolgozott egy évszázaddal később a borsodmegyei *Katona* Mihály, aki a megyéjében dühöngő kanyaró-járvány idején százával végzett védőoltásokat, világosságot derítve e betegség addig homályba burkolt kórtanára.

A boroszlói évkönyvekben van azonban egy feljegyzés, amely szerint *Raymann* János (Eperjes) már 1717-ben, – tehát négy évvel az angolok előtt – ismerte és gyakorolta a himlő-inoculatiót.

A múltra vetett e rövid pillantás után tekintsük át – amennyire e nagyon szűkre szabott tér engedi – a jelenkori magyar orvostudomány nevezetesebb eredményeit. A felsorolásban előbb az elméleti, majd a gyakorlati és klinikai szakokat követjük.

Egy nagy orvosunk van, akit a legnagyobbak közül is különös büszkeséggel kiemelünk: *Semmelweis* Fülöp Ignác, egy a XVII. század óta kimutathatóan Magyarországon élő katolikus családnak 1818-ban született sarja, aki a tanaiért folytatott meddő küzdelme után elborult elmével már 46 éves korában el is költözött tőlünk. Kimutatta, hogy a gyermekágyi láz nem ragályos betegség, hanem fertőzőeses vérmérgezési folyamat, amely tisztátalan és bomló anyagoknak a szervezetbe való beférkőzése következtében lép fel. Ennek megfelelően a szülésznek kezét, műszereit s minden segédeszközét a leggondosabban meg kell tisztítani és manapság minden szülési és sebészi beavatkozás tulajdonképpen e nagy orvos

1847-ben kiadott utasításai alapján történik. Semmelweis reformjai után a szülő nők halálozási arányszáma 33%-ról azonnal kevesebb, mint 1%-ra esett le, de persze csak az ő kórházi osztályán. Hány anyának kellett elpusztulnia, amíg az új felismerés utat tört magának a makacs rövidlátóság eléje gördített akadályain keresztül!

Ha megkezdjük az egyes ágak áttekintését, azt látjuk, hogy a bonctant – amelynek legkiválóbb bécsi képviselője *Hyrtl* szintén magyar származású volt – a *Lenhossék-család* három tagja fejlesztette nagygyá. Lenhossék Mihály (1773-1840) az „izomérzék” felfedezője. József (1818-1888) különösen az idegrendszer bonctanában tett számos új felfedezést. A gerinc- és nyúltvelő egy-egy anatómiai eleme az ő nevét viseli. Ifj. Mihály (szül. 1863-ban) ugyanezen a téren kutatott tovább. Az idegsejtek működését az ő kutatásai világították meg. A szem fejlődéstanával, a here sejtjeivel, a sima izomsejtek fejlődéstanával stb., valamint ember-tani kutatásokkal is foglalkozott és számos sejt- és szövettani elnevezés őrizi nevét. A nemek meghatározásáról szóló értekezése, amelyben amellet tör lándzsát, hogy a magzat neme már a petesejtben meg van határozva, kiterjedt és értékes tudományos vita forrásává vált.

Lenhossék József tanítványa és utóda *Mihalkovics Géza* (1844-1899) írta le először tüzetesen az agyalapi mirigyét. A bonctan terén kiválnak még: *Szili Sándor*, aki a szem egyik izmának eddig kétséges eredetéről való vitát eldöntötte (1903), *Szentgyörgyi Albert*, akinek módszerével a szem tökéletes anatómiai vizsgálata lehetővé vált (1913), *ónodi Adolf*, akinek koponya-, fül- és gégegyűjteményét a londoni egyetem, mint szinte páratlanul állót, megvásárolta és *Telleyesniczky Kálmán* (szül. 1868-ban), akiről egy igen praktikus, bonctani készítményeknél használatos sűrített folyadék van elnevezve.

Kevésbé ismerik *Hőgyes Endre* nevét (szül. 1847-ben), akinek 1879-ben kiadott, a szem mozgásainak idegmechanizmusáról szóló értekezése egészen új és kora tudományos felfogását megelőző megállapításokat tartalmaz. A nystagmusnak a labirintussal való összefüggése stb. elvont tudományos értékükön kívül egy új érzékszervnek – az egyensúlyérzék szervének – Wundt által való megállapításához vezetett. Hőgyes említett művét használta fel a bécsi, majd upsalai *Bárány* tanár anélkül, hogy a forrást megemlítette volna. Kutatásaiért Nobel-díjat nyert. Hőgyes módosította a Pasteur-féle veszettség-ellenes oltást is. Az oltásra felhasznált anyagot ugyanis nem szárította, hanem hígította és a budapesti Pasteur-intézetben ezen ma is használatos módszerrel nyert eredmények felülmúlják Pasteur eredeti eredményeit.

A gyógyszer- és méregtanban *Magyary-Kossa Gyula* (szül. 1865-ben) válik ki. Általánosan használatos mikrochemiai módszereket dolgozott ki, számos új gyógyanyagot vezetett be és kimutatta, hogy a vizeletben

állandóan van arzén, higany és réz. *Vámosy* Zoltán tökéletesítette az arzén kimutatását a szervezetben, felfedezte a Phenolphthalein hashajtó hatását („purgen”) és a máj méreg-közömbösítő szerepét.

Mansfeld Géza a zsír kóros vándorlását a szervezetben világította meg. *Antal* János ismerte fel, hogy a kálium hypermanganicum a ciankali- és kígyóméreg-mérgezés legbiztosabb ellenszere (1893).

A törvényszéki orvostudomány – hála az ősi magyar alkotmányos jogrendszernek – gyorsan kifejlődött. Képviselőinek legkiválóbb ja *Kenyeres* Balázs (szül. 1865-ben).

A közegészségtant *Fodor* József (szül. 1843-ban) emelte magas színvonalra. A talajra, ivóvízre és levegőre vonatkozó közegészségügyi kutatásai külföldön nagy hírt szereztek neki. A vérsavó baktériumölő hatásának felfedezésével a modern szerológia úttörőjévé vált. *Körösi* József szervezte meg és tette elismertté a hygiene-statisztikát Magyarországon.

Az élet- és körvegytan területén viszonylag sok magyar tűnt ki. Így pl. *Bókay* Árpád, *Plósz* Pál és *Liebermann* Leó, kinek nevéhez számos szerves vegyület felfedezése és az u. n. „guajak-reakció” fűződik.

Preis Hugó számos kórokozó baktériumot írt le először és nagyban hozzájárult az emberi és állati gümőkór közti különbségről folyó vita eldöntéséhez. *Jancsó* Miklós szegedi egyetemi tanár maláriakutatásairól nevezetes, *Johan* Béla és *Buday* Kálmán egy addig ismeretlen sebfertőzést írtak le. *Dienes* Lajos mutatta ki a vérben a Weyl-Felix-féle .bacillusokat. Igen nevezetesek *Thanhoffer* Lajos sokoldalú életvegytani kísérletei is.

Rendkívül jelentős helyet foglal el az egyetemes magyar tudományos életben *Tanagl* Ferenc, akinek állat-élettani intézete az egész világ szakközönsége számára mintaképül szolgált. Nevezetesek összehasonlító anatómiai kutatásai és a fizikai kémia úttörő alkalmazása biológiai téren.

A belgyógyászat már a XVIII. század végén egy ötkötetes latin tankönyvet köszönhet *Bene* Ferencnek, amelyet főleg Olaszországban kedveltek. *Stiller* Bertalan (meghalt 1922-ben) nevéhez fűződik a konstitucionális pathológiának, e modern tudományágnak, megalapítása. Tőle származik az „asthenias alkat” leírása. A magyar belgyógyászati kutatás modern fejlődése *Korányi* Frigyes báró (szül. 1828-ban) érdeme. Számos felfedezése van e téren, hasonlóan *Jendrassik* Ernőnek is (szül. 1858-ban), aki a reflexekről sok új megállapítást tett. *Korányi* Sándor báró széleskörű munkásságából sajnos éppen csak említeni tudunk egy fejezetet: A vér fagyáspontcsökkenésére vonatkozó kísérletei a vesebajokról új képet nyújtottak. Általában a vesék kóros működése és ennek gyógyítása szorosan összefügg e nagy belgyógyász tevékenységével. Kiválótt alkottak még: *Schaffer* Károly, *Herzog* Ferenc, *Bálint* Rezső, stb.

Az elme- és ideggyógyászat körébe vágó és az ország határain túl is

értékelt tudományos munkásság elsősorban *Moravcsik* Ernő és *Ranschburg* Pál nevéhez fűződik.

A sebészetben *Balassa* József (szül. 1812-ben) vált ki eredeti újtársaival. Tökéletesítette a plasztikai operációkat, ő szervezte és alapította meg a magyar orvosi könyvkiadó társulatot. A Párizsban működő, de nagyváradi származású *Gruby* Dávid (szül. 1814-ben) vezette be a vattát a sebészetbe. *Kovács* József Semmelweis szellemében korát megelőző nézeteket vallott a fertőtlenítésről. *Dollinger* Gyula az orthopédiában vált ki.

A szemészet számára Magyarországon állítottak fel először rendes tanszéket. Kiváló szemésztudósaink közül említsük meg *Fabinyi* Jánost, és *Schulek* Vilmost.

A nőgyógyászat terén *Tauffer* Vilmos (szül. 1851-ben) előkelő helyet foglal el. ő volt az első, aki egy átvágott urétert összevarrt, majd egy teljesen hiányzót plasztikailag pótolta.

A gyermekgyógyászat úttörői a két *Bókay* János, a bőrgyógyászaté pedig *Plenk* József Jakab (1737-1807), akinek tankönyvét Európaszerte használták. A bőrgyógyászat terén sok kiváló magyar orvos tevékenykedett, így pl. a bécsi Hebra utóda *Kaposi*, aki a bőrbetegségek kórbonctanát építette ki. *Poór* Imre, *Schwimmer* Ernő, *Beck* Soma, *Török* Lajos különböző bőrbajok első leírói.

A fogászat *Iszlai* Józsefnek (szül. 1840-ben), *Vájna* Vilmosnak és *Árkövy* Józsefnek számos fog- és állkapocsbetegség leírását és szerte a világon használatos műszereknek a megszerkesztését köszönheti.

Meg kell végül említeni az 1789-ben alapított állatorvosi főiskola tevékenységét, amelynek értékét eléggé megvilágítja az a tény, hogy a jénai Fischer kiadócégnél megjelent és már öt kiadást elért háromkötetes állatorvosi tankönyvnek *Hutyra* Ferenc (szül. 1860-ban) és *Marék* József (szül. 1868-ban), a főiskola két tanára a szerzője.

E rövid áttekintés vajmi hézagos, de mégis megmutatja, hogy milyen nagy lépéseket képes tenni a kis magyar nemzet a tudomány mezijén, ha békés fejlődését olyan szörnyű nemzeti katasztrófák, mint a mohácsi vész vagy a trianoni „béke” nem akadályozzák meg.

